

ihlas ve Riya

— hakkında —

*merak edilen
dört mesele*

— ve 1 Fâide —

— Hazırlayan —
ÖMER FARUK

ilimvecihad.com

Birinci Mesele

İHLASLA YAPILMIŞ
BİR AMELE
SONRADAN
RİYANIN
KARIŞMASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ،
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

Bir kimse ihlas üzere bir amel yaptıktan (amel bu şekilde bittikten) sonra Rabbisinin kendisini iŝitmesi ve görmesiyle yetinmeyip bu amelini riya kastıyla insanlara anlattığında amelinin sevabının boşa gidip gitmeyeceği konusunda ihtilaf bulunmaktadır.¹ Kimi âlimlere göre amel sahih olarak tamama erdiği için sevabı boşa gitmez, ama elbetteki sonradan amele karıştırdığı riyanın günahını kazanır. Kimi âlimlere göre ise bu riya amelinin sevabını iptal eder.

Ğazzâlî (*rahimehullah*) “İhyâu Ulûmi'd-Dîn” isimli eserinde şunları kaydetmiştir: “Ŗayet amel riya düğümleri olmaksızın tamamlansa, lakin bundan sonra kiŝide bu ameli izhar etme arzusu oluŝup anlatsa bu tehlikeli bir durumdur. Gelen rivayetlerde ve haberlerde bu riyanın (ameli) boşa çıkardığına delalet vardır; İbn Mes'uddan (*radiyallahu anh*) rivayet edildiğine göre O, “Dün Bakara sûresini okudum” diyen bir adamı iŝitmiŝ ve şöyle demiştir: “Bu, (yani amelini anlatarak insanların bilmesi ve günah kazanması)

1. Bkz: Bedâiu'l-Fevâid, İbnu'l-Kayyim, 3/773

onun bu sureden aldığı payıdır (ecirden ise bir pay alamamıştır.)” Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den rivayet edildiğine göre O, “senenin her günü oruç tuttum ey Allahın Rasûlü!” diyen bir adama şöyle demiştir: “*Ne oruç tuttun (yani oruç sevabı alamadın), ne de (süreklî oruç tuttuğun için) oruç açtın.*”

(**Ara Not:** Âcizane çok araştırmama rağmen İbn Mes’ûd rivayetinin sıhhatine dair olumlu ya da olumsuz bir açıklama göremedim. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den rivayet edilen hadise gelince; Subkî (*rahimehullah*) bu hadisi, İhyâda geçen aslını bulamadığı hadisler arasında zikretmiştir. Hâfız el-İrâkî (*rahimehullah*) İhyâda geçen hadisleri ele aldığı “el-Muğnî an Hamlî’l-Esfârî fi’l-Esfâr fi Tahrîci Mâ fi’l-İhyâi mine’l-Ahbâr” isimli kitabında bu lafzıyla hadisi bulamadığını, bu manada Müslim’de bir rivayetin geçtiğini belirtmiş ve bunu zikretmiştir. Şöyle ki; Ömer (*radiyallahu anh*): “Ey Allahın Rasûlü! senenin tamamında oruç tutan kimsenin durumu nasıldır?” diye sormuş, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’de: “*Ne oruç tutmuş ne de oruç açmıştır*” diye cevaplamıştır. Yani kişi bu şekil oruç tutarak sünnete muhalefet ettiği için bundan ecir alamamaktadır. Dolayısıyla Ğazzâlî’nin naklettiği hadisin muteber bir isnadı olduğu kabul edilse bile bu anlama geldiği söylenir ki bu, şimdi gelecek olan Ğazzâlî’nin zikrettiği iki yorumdan ikincisidir.)

(Ğazzâlî'nin sözlerinin devamı): “Bazıları şöyle demiştir: “Adam amelini izhar ettiği için Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) böyle demiştir.” Şöyle de denilmiştir: “Bu, sene orucu tutmanın mekruhluğuna bir işarettir.” Nasıl olursa olsun, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ve İbn Meşûd (*radiyallahu anh*), bu kimselerin amellerini anlatmalarından ötürü kalplerinin ibadet esnasında riya düğümlerinden ve bunu kastetmiş olmaktan hâli (boş) olmamış olabileceğinden yola çıkarak böyle söylemeleri muhtemeldir. Zira amelden sonra ârız olan riyanın amelin sevabını batıl kılması uzaktır. Kıyasa daha uygun olan şöyle denilmesidir: Bu kimse, bitmiş olan ameli sebebiyle ecir almış, bitirdikten sonra Allaha taatiyle riyakârlık yapması nedeniyle de cezayı hak etmiştir.”

Hanbelî ulemasından İbn Muflih (*rahimehullah*) “el-Â-dâbuş-Şer'iyye” isimli kitabında bu riyanın ameli boşa çıkarmayacağını, ancak amelden elde edilen sevabı azaltacağını belirtmiştir. Şunları kaydetmiştir: “İbadeti bitirdikten sonra riyanın bulunması ibadeti boşa çıkarmaz. Zira bu, ihlas sıfatı üzere tamama ermiştir. Dolayısıyla bundan sonra arız olan şey (riya) tesir etmez. Özellikle de kişi bu amelini izhar etmeye, bunu anlatmaya çalışmadığı/uğraşmadığı zaman böyledir. Şayet bittikten sonra anlatırsa bu tehlikeli bir durumdur. Genelde bu kimsenin kalbinde ameli yaptığı esnada bir çeşit riya vardır. Eğer ameli yaparken riyadan uzak olmuş ise eciri azalır.”

İbn Useymîn (*rahimehullah*) ibadete riyanın karışmasının üç şekli olduğunu belirttikten sonra üçüncü olarak şunları söylemiştir: “Üçüncüsü: İbadetin bitmesinden sonra ârız olan riya: Bu riya ibadete hiçbir tesir etmez. Bundan sadece, sadakadaki minnet etmek (başa kakmak) ve eza etmek gibi kendisinde bir düşmanlığın olması hali istisna edilebilir. Bu düşmanlığın günahı sadaka ecrine mukabilidir; onu batıl kılar. Zira Allah (*celle celâluhu*) şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! Malını insanlara gösteriş için infak eden ve Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen (iman etmediği için de infakından bir sevap ummayan) kimse gibi sadakalarınızı(n ecrini) menn (minnet etmek) ve eziyet etmek ile iptal etmeyin (boşa çıkarmayın)...*”^{1 2}

Başta da belirttiğimiz gibi kimi âlimler ise bu riyanın ameli boşa çıkaracağı görüşündedirler. Bunlardan birisi, mücahid, âlim İbnu’n-Nahhâs’tır (*rahimehullah*). Allah şahadetini kabul etsin.³ “Meşâriu’l-Eşvâk ilâ Masârii’l-Uşşâk” isimli kıymetli kitabında⁴ bir mücahid’in, cihadı bitene kadar halis bir niyetle cihad edip sonra bilmeyen kimsele- re riya kastiyla cihad ettiğini söylediği veya cihad esnasında cesurluğunu veya sabrını veya iyi savaştığını v.s. gösteren bazı olayları anlattığı zaman cihadının boşa gideceğini söylemiş ve buna delil olarak yukarıda geçen Gazzâlî’nin naklettiği iki rivayeti zikretmiştir.

1. Bakara, 264

2. el-Kavlü’l-Mufid alâ Kitâbi’t-Tevhîd, 2/126

3. Vefat tarihi: Hicri 814

4. Bu kitap “Cihad” ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.

Ancak şurası kesin ki, kişi ihlas üzere tamamladığı bir ameline riya karıştırdığı zaman bunun günahını yüklenmiş olur.

Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: *“Her kim (amelini insanlara) işittirirse Allah da onu (kıyamet gününde insanlar önünde riyakâr, yalancı diye teşhir ederek) işittirir.”*¹

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

1. Buhari, Müslim

İkinci Mesele

YAPILMIŞ BİR İBADETİ
BAŞKALARINA
ANLATMANIN CAİZ
OLDUĞU HALLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ،
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

Şayet kişiyi, yaptığı bir ibadeti başkalarına anlatmaya sevkeden etken riyanın dışında bir şeyse, yani;

a) Anlatmaktaki gayesi anlatacağı kimseler için bir teşvik olsun, örnek alınsın, insanlar etkilensinler, imanları artsın diyeyse, bu amaçla amelini ve amelinden elde ettiği faydaları anlatıyorsa bu müstehab olur. Zira bu, hayrı göstermek, buna teşvik etmek, hayra vesile olmaya çalışmak, iyilik ve takvada yardımlaşmaktır. Fahrüddîn er-Râzî (*rahimehullah*) “Mefâtihu’l-Ğayb” isimli tefsirinde Duhâ suresinin son ayetini tefsir ederken Ali (*radiyallahu anh*)’ın oğlu Hüseyin (*radiyallahu anh*)’ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Bir hayır işlediğinde sana uymaları için onu kardeşlerine anlat.”

b) Allah’ın (*celle celâluhu*) kendisini salih bir amel işlemeye muvaffak kılmasına, yani bir nimetine -çünkü Allah’ın birini buna muvaffak kılması ona ihsan ettiği bir nimetidir- karşılık Ona şükretmek için amelini başkalarına anlatması, nimetini izhar ve itiraf etmesi de müstehabtır.

Allah (*celle celâluhu*) Duhâ suresinin son ayetinde nimetlerinin insanlara anlatılmasını, izhar edilip gizlenmemesini emretmiştir: “*O halde Rabbinin nimetini anlat*”¹

Kimi müfessirlere göre Allah (*celle celâluhu*) bu ayetinde Rasûlüne, 6, 7 ve 8. ayetlerde kendisine hatırlattığı nimetlerine, yani yetimken barındırması, hidayetten gafil iken hidayete iletmesi ve fakirken zengin kılması nimetlerine karşılık bir şükür olarak bu nimetleri insanlara anlatmasını istemektedir. Yani; Ey Muhammed! Yetimin hakkını koruyarak, ona iyilikte bulunarak, fakire vererek ve sapıklık üzere olanları hidayet yoluna davet ederek, din hakkında soranlara (hidayeti isteyenlere) cevap vererek bu nimetlere şükretmeni istediğim gibi,² Allah'ın sana bahşettiği bu nimetleri insanlara anlatarak da şükret, de ki: “Ben yetimdim, Allah bana sığınacağım, korunacağım bir barınak ihsan etti. Şu an üzerinde bulunduğum yolun dışında bir yol üzere idim, Kur'ânı, İslamı bilmiyordum, bundan gafil idim, bana hidayet etti. Fakirdim, beni zengin kıldı.”

Ancak ayetteki nimet -Şevkân'ın de (*rahimehullah*) belirttiği gibi- belli nimetlerle sınırlı olmayıp dini ve dünyevi her türlü nimeti kapsar. Dolayısıyla bunun kapsamına kişinin salih ameller yapmaya muvaffak kılınması da dâhildir. Nitekim ayet şu şekilde de yorumlanmıştır: Allah seni yetime iyilikte bulunma ve fakire tasadduk etme amelle-

1. Duha Süresi 11. Ayet Meali

2. 9 ve 10. ayetlerde bu anlam ifade edilmektedir.

rine muvaffak kıldığında bu amellerini insanlara anlat, de ki: “Yetimleri yedirdim, içirdim, elbise v.s. verdim, yanımda barındırdım, barındırıyorum... , fakirlere şu kadar tasaddukta bulundum, ihtiyaçlarını karşıladım...”¹

Kurtubî (*rahimehullah*) bu ayetin tefsirinde şunları nakletmiştir: “Hasan b. Alîden (*rahimehullah*) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir hayır elde ettiğin veya bir hayır işlediğin zaman bunu kardeşlerinden güvenilir olanlara anlat.”

Amr b. Meymûndan (*rahimehullah*) şöyle söylediği nakletilmiştir: “Bir kimse kardeşlerinden güvendiği biriyle karşılaştığında ona: ‘Allah dün (beni) namaz kılmakla, şunu şunu yapmakla rızıklandırdı (beni bu amelleri yapmaya muvaffak kıldı)’ derdi.”

(Ara Not: Bu iki nakilde nimetin hususen güvenilir kişilere anlatılmasının belirtilmiş olması, hased etmesinden ve kötülük yapmasından endişe edilen kişilere ise anlatılmaması gerektiğini ifade etmek içindir. Nitekim Yûsuf (*aleyhisselam*) babası Ya’kûb (*aleyhisselam*)’a rüyasını anlattığında babası O’nu: “*Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar...*”² diye tembihlemiştir.)

Ebu Firâs Abdullah b. Ğâlib (*rahimehullah*) sabahladığında: “Allah beni dün gece şunu yapmakla rızıklandırdı, şunu/şu kadar okudum, şu kadar namaz kıldım, şu kadar Allahı zikrettim, şunu yaptım” derdi. O’na dedik ki: Ey

1. Bkz: Mefâtihu'l-Ğayb

2. Yûsuf Süresi 5. Ayet Meali

Ebu Firâs! Senin gibi birisi böyle şeyler söylemez.” O da şöyle dedi: “Allah (*celle celâluhu*): “*O halde Rabbinin nimetini anlat*” diyor, siz ise “Allah’ın nimetini anlatma diyorsunuz!” Bunun bir benzeri Eyyûb es-Sihtiyânî ve Ebu Racâ el-Atârîdîden (*rahimehumallah*) rivayet edilmiştir.

Şâbî (*rahimehullah*) Nu’mân b. Beşîrden (*radiyallahu anh*) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyumuştur: “...*Nimetleri anlatmak şükür, bunu terketmek nankörlüktür...*”^{3 4}

Taberî ve İbn Kesîr (*rahimehumallah*) bu ayetin tefsirinde tâbiinden Ebu Nadrânın (*rahimehullah*) şöyle dediğini aktarmışlardır: “Müslümanlar nimetleri anlatmanın nimetlerin şükründen olduğuna inanırlardı.” Ayrıca kişi elde ettiği veya işlediği bir hayrı anlattığında bu, anlattığı kimsenin kendisi için hayır ve bereket duası etmesine sebep olabilmektedir.

c) İnsanların kendisi hakkındaki bir sûi zannını ve töhmetini def etme amacıyla bir zorunluluk olarak kişinin amelini söylemesinde bir beis yoktur. Zira kişi böylelikle onurunu, şerefini, haysiyetini, saygınlığını, itibarını zedelemekten korumuş olmaktadır.

3. Bu rivayeti, İbn Hacer el-Askalânî’nin talebesi Sehâvî (*rahimehumallah*) “el-Mekâsîdu’l-Hasene fi Beyâni Kesîrin minel-Ehâdisi’l-Muştehera ale’l-Elsine” isimli halk arasında meşhur olan hadisleri incelediği kitabında zikretmiş ve bunu Ahmed, Taberânî ve başkalarının rivayet ettiğini söylemiş, ancak sahih olup olmadığına dair herhangi bir izahta bulunmamıştır. Keza bunu Muhammed el-Kudâî (*rahimehullah*) “Musnedu’ş-Şihâb” isimli kitabında ve İbn Ebîd-Dunyâ (*rahimehullah*) “eş-Şukr” kitabında aktarmışlardır.

4. Kurtubîden nakil burada bitti.

Nitekim Osman (*radiyallahu anh*), hakkında birtakım ithamlarda bulunan o evini kuşatıp kendisini öldürmeye gelmiş kimselere: “Allah ve İslam adına size soruyorum; Biliyor musunuz, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Medine’ye geldiğinde Medine’de Rûme kuyusundan başka tatlı içme suyu yoktu ve Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) **“Kim Rûme kuyusunu cennette ondan daha hayırlısını elde etmek üzere satın alıp Müslümanlara vakfetmek ister?”** demiş, bunun üzerine ben de o kuyuyu kendi malımla satın almıştım. Bugün ise siz beni o sudan içmekten men ediyorsunuz, tuzlu deniz suyu içmek zorunda bırakıyorsunuz!” demiş, onlar da bunu tasdik etmişlerdi. Sonra Osman onlara: “Allah ve İslam adına size soruyorum; Biliyor musunuz, mescid cemaate dar gelmişti, bunun üzerine Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*): **“Kim falanların arsasını cennette ondan daha hayırlısını elde etmek üzere satın alıp mescide ilave etmek ister?”** demiş, ben de o arsayı kendi malımla satın almıştım. Bugün ise siz beni orada iki rekât namaz kılmaktan men ediyorsunuz!” demiş, onlar da tasdik etmişlerdi. Yine Osman: “Allah ve İslam adına size soruyorum! Biliyor musunuz, ben kendi malımla zorluk (yani Tebuk savaşı) ordusunu hazırlamıştım” demiş, bunu da doğrulamışlardı.¹ Görüldüğü üzere Osman (*radiyallahu anh*) kendisine yöneltilen töhmetlere karşı infaklarını hatırlatarak nefsinin müdafa etmiştir.

Aynı şekilde amelini söylemediği takdirde hakkında sûi zann edileceğinden endişe ediyorsa yukarıda ifade ettiği-

1. Bunu Tirmizi rivayet etmiştir.

miz sebepten ötürü bunda yine bir beis olmaz. Ancak kişi amelini söylemeden de kendisinden zan ve töhmeti bir şekilde kaldırılabiliyorsa o halde amelini söylemesi doğru değildir, mekruhtur. Zira zan ve töhmeti kaldırma niyetiyle bile olsa kişi amelini söylerken zihnine riya düşüncesi gelebilir ve bunu sürdürebilir.

d) Müslümanlar tanışınlar, bilsinler ki istihdam etsinler, işlerini gördürsünler, istifade etsinler, danışsınlar, sorsunlar diye kişinin kendisinde bulunan -ilimle iştiğal etmek, ihtiyaç sahipleri için yardım toplayıp göndermek gibi- ibadet niteliğindeki bir işini, özelliğini açığa çıkarması, İslamî çalışmalarını, hizmetlerini tanıtmayı, anlatmasında da bir sakınca yoktur, hatta müstehaptır. Zira bu da, nimeti şer'î bir kasıtle izhar etmek olduğundan Duhâ sûresinin son ayetinin kapsamına dâhildir. Elbetteki kişi kendisini ve çalışmalarını tanıtırken bunu kibirlenmeden, insanları küçümsemeden yapmalıdır.

Hulâsa-i kelâm; burada söylemediklerimizi de kapsayacak şekilde genel bir ifadeyle; sahih, şer'î bir kasıtle, bir maslahattan ötürü, fayda hâsıl olsun diye amelleri/ibadetleri anlatmak riya olarak sayılmaz. **Ancak bir müslüman bunu yaparken çok dikkatli olmalı, anlatmasındaki gayenin dışına çıkıp riya niyetine kaymamalı, bunun için de anlatırken kendisini riyaya sevkedebilecek sözler sarfetmekten kaçınmalı, gaye yerine gelecek kadarıyla konuşmalı ve samimi olmalı, kendi kendini kandırmalıdır.**

-Allah Teâlânın rahmeti dışında- bizlerin cennete girmesinin tek sebebi olacak olan kabul edilmiş amellerimizin iki kabul edilme şartından biri olan ihlası muhafaza etmek hakikaten çok zordur. Riya çok sinsi bir illettir. Sehl b. Abdillâh et-Tusterî'ye (*rahimehullâh*): "Nefse en zor/en ağır gelen şey nedir" diye sorulunca: "İhlastır. Zira nefsin bunda hiçbir payı yoktur." demiştir. Yûsuf b. Huseyn er-Râzî (*rahimehullâh*) şöyle söylemiştir: "Dünyada en zor şey ihlastır. Kalbimden riya'yı düşürmeye çok çalışırım, (ama) sanki kalbimde başka bir renkte ortaya çıkar." Rabbim bizleri riya hastalığından muhafaza etsin. Amellerimiz öncesi, esnası ve sonrasında zihnimize gelen bu düşüncüyü hemen def edebilmeyi kolaylaştırın. Riyaya her düşüğümüzde bizleri hemen tevbe etmeye muvaffak kılsın. Rabbim riyanın her türlüşünden tevbe etmiş olduğumuz bir halde, ihlas üzere canlarımızı alsın. Âmin.

Burada özellikle, kendisiyle ne kadar oturmuşsam hepsinde kendisinden çok etkilendiğim Şehid Fehmeddin Hocânın (*Rabbim şehadetini kabul buyursun*) şahadetinden çok kısa bir zaman önce yaptığı "İhlas" konulu derslerini dinlemenizi önemle tavsiye ederim. Hatta O'nun bütün derslerinin dinlenilmesini, dinletilmesini ve yayılmasını tavsiye ederim.

Son olarak bir de şunu belirtelim; bazen kişi, kalbinde herhangi bir riya niyeti bulundurmaksızın, ama bununla birlikte yukarıdaki maddelerde ifade ettiğimiz gayelerden herhangi birini de taşımadığı, anlatmasında hiçbir fayda hâsıl olmayacağı halde durduk yere bir amelini, ecir sebe-

bi olan yaşadığı bir olayı anlatabilmektedir. Kişi bunu riya kastiyla yapmadığı için haram işlemiş olmamakla beraber anlatırken riyaya düşme tehlikesiyle karşılaşabileceğinden anlatması doğru değildir. Ancak merak edilip de kendisine sorulduğu için anlatırsa dikkatli olması kaydıyla bunda bir sakınca olmaz. Vallahu A'lem.

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

Üçüncü Mesele

RIYAYLA YAPILMIŞ
BİR İBADET
TEVBEDEN SONRA
MAKBULE
DÖNÜŞÜR MÜ?

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ،
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

Bir kimse riya kastıyla bir ibadet yaptıktan, dolayısıyla da bu ibadeti kabul edilmedikten ve bozuk niyetinin günahını aldıktan sonra pişman olup tevbe ettiği zaman riya-yasının günahının biiznillah affedilmesiyle beraber kimi ilim ehline göre aslı batıl olduğu için bu ibadeti makbule/salih bir amele/ecre dönüşmezken kimi ilim ehline göre ise dönüşür.

Riyayla yapılmış bir amelin tevbeden sonra makbule dönüşeceğini söyleyenler şu yönlerden meseleye yaklaşmışlardır:

a) Allah (*celle celâluhu*) şöyle buyurmuştur:

*“Ancak tevbe edip iman eden ve salih amel işleyenler ise müstesna. İşte Allah bunların günahlarını hasenâtla değiştirir. Allah Ğafûr’dur, Rahîmdir.”*¹

1. Furkân Sûresi 70. Ayet Meali

Yani bir kimse küfründen/şirkinden tevbe edip İslam'a girse, ardından salih ameller işlemeye başlasa (farzları yerine getirip haramlardan kaçınsa, hayırlı işler yapsa) ahiret günü Allah (*celle celâluhu*) onun kâfirken işlediği bütün günahlarını silip her bir günahının yerine bir hasene koyacaktır. Başka bir ifadeyle bu kimse tevbe ettiği günahlarından ötürü sevap elde edecektir. Bu, kimi müfessirlerin tefsiridir.¹ Bu müfessirlerden bazıları, günahların hasenâtla değiştirilmesinin sadece tevbe etmiş kâfirlere has olup Müslümanlar için ise geçerli olmadığını söylemişlerdir.² Ancak bu müfessirlerin çoğu ise Müslümanları bundan istisna etmemişlerdir.

Kurtubî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kulun tevbesi sahih olduğu zaman Allah Teâlâ'nın ihsanında her bir günahın yerine bir hasene koyması uzak değildir... Ebu Zerr'den (*radiyallahu anh*) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle demiştir: “*Ben cennete girecek en son kişiyi, cehennemden çıkacak en son kişiyi biliyorum. O ki, kıyamet günü getirilir ve denilir ki: “Küçük günahlarını ona arzedin (ona bunlardan sorun) ve büyük günahları ondan kaldırın/gizleyin.” Ve ona küçük günahları arzedilir, denilir ki: “Şu şu gün şunu şunu yaptın. Şu*

1. Diğer müfessirler ise ayetin bu manaya geldiğini kabul etmeyip şöyle tefsir etmişlerdir; Allah (*celle celâluhu*) kişiyi kötü amellerinden tevbe edip salih ameller işlemeye, mesela şirkten imana, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmekten öldürmemeye, zinadan iffetli olmaya, Müslümanlarla savaştan kâfirlerle savaşmaya, daha genel bir ifadeyle isyandan itaate muvaffak kılmak suretiyle masiyetlerini hasenâtla değiştirir, kötü amellerinin yerini iyi ameller alır. Yani değiştirme ahirette değil dünyada olur.

2. Bkz: Câmiu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, İbn Receb el-Hanbeli, 12. hadisin şerhi

şu gün şunu şunu yaptın.” O da: “Evet” der, bunları inkar etmeye güç yetiremez ve bu sırada o, büyük günahlarının da kendisine arzedilmesinden endişe eder. O’na denilir ki: “Senin için her bir günah yerine bir hasene vardır.” Der ki: “Ya Rabbi! Burada göremediğim başka ameller (yani büyük günahlar) işlemiştim!” Bunu anlatması üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in güldüğünü gördüm, öyle ki azı dişleri göründü.”

Saîd b. Müseyyeb ve Mekhûl (rahimehumallah) şöyle demişlerdir: “Allah, onların İslam’da (Müslümanken) işledikleri günahlarını kıyamet gününde hasenâtla değiştirir.”³

İbn Kesîr (rahimehullah): “Allah günahlarını hasenâtla değiştirir” sözünün manası hakkında iki görüş vardır.” dedikten sonra ikinci görüşü şöyle açıklamıştır: “Geçmiş günahlar bizzat tevbe-i nasûh ile hasenâta dönüşür. Zira kişi geçmiş her hatırladığında pişman olur, vazgeçer ve bağışlanma diler. Böylelikle de günah bu itibarla taate dönüşür. Kıyamet günü kişi bu günahı velev ki (kitabında) yazılmış bir halde bulsa bile bu o’na zarar vermez ve kitabında haseneye dönüşür. Nitekim sünnette bu sabittir ve buna dair seleften (rahimehumallah) nakledilen rivayetler sahihtir.” Sonra İbn Kesîr günahların hasenâtla değiştirildiğine dair Kurtubî’nin aktardığı Ebu Zerr rivayetini ve bundan başka birçok rivayet zikretmiştir.⁴

3. Meâlimu’t-Tenzil -Tefsiru’l-Beğavi-

4. İbn Kesîr’in bu söyledikleri ve herhangi bir açıklama getirmeden bu rivayetleri nakledip ayetin tefsirini sonlandırması bu görüşe meylettiğine işaret etmektedir. Bu rivayetler için ayrıca bkz: İbn Receb el-Hanbeli, a.g.e.

İbnu'l-Cevzî'nin (*rahimehullah*) "Zâdu'l-Mesîr" isimli tefsirinde naklettiğine göre Amr b. Meymûn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Allah müminin günahlarını bağışladığı zaman hasenâtla değiştirir. Öyle ki kul günahlarının bundan daha fazla olmasını temenni eder."

Yine İbnu'l-Cevzî Hasan Basrî'den (*rahimehullah*) şöyle dediğinin rivayet edildiğini söylemiştir: "Kıyamet günü bir topluluk dünyada çok günah işlemiş olmayı isterler." O'na: "Bunlar kim?" denilince şöyle demiştir: "Onlar, Allah'ın haklarında şöyle dediği kimselerdir: "İşte Allah bunların günahlarını hasenâtla değiştirir."¹

İbn Receb el-Hanbelî şunları söylemiştir: "Bundan, günahları çok olan kimsenin günahları az olan kimseden daha iyi durumda olması lazım gelir" sözüne gelince, şöyle denilir: "Tebdîl (günahların hasenâtla değiştirilmesi), günahlarından ötürü pişman olan, günahlarını gözlerinin önüne koyup bunları her hatırladığında Allaha karşı olan korkusu, hayâsı ve günahlara keffâret olan salih amellerde acele davranması artan kimse hakkındadır. Nitekim Allah, "*Ancak tevbe edip iman eden ve salih amel işleyenler*" demiştir... Bu durumda olan bir kimse günahlarından ötürü duyduğu pişmanlığının ve üzüntüsünün acısından, günah işlerken tattığı tadın kat katını yutar. Ve günahlarından her bir günah kendisini silen salih ameller işleme-ye sebep olur. Dolayısıyla bundan sonra bu günahların hasenâtla değiştirilmesi reddedilemez/garipsenemez."

1. Ancak Hasan Basrî'den gelen meşhur görüşü ise değiştirmenin dünyada olduğudur.

İbn Receb bu sözlerinden bir önceki paragrafta İbrahim el-Harbî'nin (*rahimehullah*), günahları az olan kimsenin hasenâtının artırılıp günahları çok olan kimsenin ise hasenâtından azaltılacağı görüşü için şöyle demiştir: “Ebu Zerr hadisi bunun merdud olduğu noktasında açıktır, her bir günahın yerine bir hasene verilecektir.”²

Binaen aleyh; bir kimse riyadan nasuh bir tevbeyle tevbe ettiğinde bu günahı bir haseneye değiştirilir ki, bu hasenenin müstakil bir hasene olmaktan önce riyanın karıştığı ameli olması daha yakındır. Allahu A'lem.

b) Malumdur ki, kâfirin Allaha (*celle celâluhu*) yakınlaşma kastıyla yaptığı güzel amelleri Allah katında makbul değildir. Zira küfrü buna engeldir. Ancak küfründen tevbe edip Müslüman olduğu zaman kâfirken yaptığı güzel amelleri sanki müslümanken yaptığı ameller olarak itibar edilip kendisine sevap olarak döner. Bazı âlimler ise bu amellerinden sevap elde edemeyeceğini söylemişlerdir. Ancak bu doğru bir görüş değildir. Buhari ve Müslim'in (*rahimehummallah*) rivayetine göre Hakîm b. Hizâm (*radiyallahu anh*) şöyle demiştir: “Ey Allahın Rasûlü! Cahiliyyede yaptığım sıla-i rahim, köle azat etme ve sadaka ibadetleri hakkında ne dersin? Bunlarda benim için ecir var mıdır?” Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurdu: “*Geçmişte yaptığın hayırlar üzere Müslüman oldun.*”³ İbn Hacer, Nevevî'nin

2. Ebu Hureyre (*radiyallahu anh*), günahların hasenâtla değiştirilmesinin, ahirette hasenâtları günahlarından fazla olan kimseler için olacağını söylemiştir. (Bkz: el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, Kurtubî.)

3. Ayrıca bkz: Nesâî, hadis no: 4998.

(*rahimehumallah*) şöyle dediğini nakletmiştir: “Muhakkiklerin üzerinde bulunduğu, hatta bazılarının hakkında icma naklettiği doğru şudur ki; kâfir sadaka, sila-i rahim gibi güzel işler yaptığı, sonra Müslüman olup İslam üzere öldüğü zaman bunun sevabı onun için yazılır.”¹

Nasıl ki kâfirin yaptığı güzel bir amelin kabul edilmesine küfrü engel oluyor ve sonra küfründen tevbe ettiğinde (engel kalktığında) bu ameli kabul ediliyor ise, aynı şekilde riya kastıyla yapılan bir ibadetin kabul edilmesine engel olan riyadan tevbe edildiğinde de (engel kalktığında) bu ibadet makbul olur. Allahu A'lem.

Ayriyeten; eğer ki Müslüman olmasından sonra kâfirin yapmış olduğu güzel amelleri kabul ediliyor ise, bir Müslümanın salih bir amel işleyip sonra ona riya karıştırıp sonra da bundan tevbe ettiğinde evleviyetle amelinin sevabı ona geri döner.²

Bu, sadece riyayla sınırlı olmayıp -yapılan iyiliği başa kakmak gibi- yapılmış bir salih amelin boşa gitmesine sebep olan bütün günahlar için geçerli bir durumdur.³

Allahım! Bütün hamdler sana aittir. Sen ikramı, cömertliği, ihsanı bol, rahmeti çok, mağfireti geniş olansın.

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

1. Fethu'l-Bârî, 1/99

2. Bkz: Medâricu's-Sâlikin, İbnu'l-Kayyim 1/282. “İhlasla Yapılmış Bir Amele Sonradan Riyanın Karışması” başlıklı yazıya bakınız.

3. Bkz: el-Vâbilu's-Sayyib; İbnu'l-Kayyim, sy:15, Fethu'l-Bârî; İbn Receb el-Hanbelî, 1/146. Bu kitap da İbn Hacer'in Fethu'l-Bârîsi gibi Buhari şerhidir.

Dördüncü Mesele

RIYA NE ZAMAN
KÜÇÜK VE BÜYÜK
ŞİRK OLUR?

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ،
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

Küçük Şirk Olan Riya ve İbadeti Boşa Çıkarması

Kişiyi ibadete sevk eden niyet Allah'ın (*celle celâluhu*) rızasını kazanıp ahiret mükâfatını elde etmek olup da sonradan bu ibadete riya dahil olmuşsa bakılır;

a) Eğer ki riya ibadetin aslına dahil ise, yani kişi ibadete başladıktan sonra asıl niyetini iptal edip de ibadeti başından itibaren Allah'tan başkası için yaparsa bu ibadet komple batıl olur.

b) Eğer ki ibadetin aslı Allah (*celle celâluhu*) için olmaya devam edip de ibadet esnasında riya niyeti oluşmuşsa bakılır;

1) Şayet riya niyeti kişinin zihnine gelmiş, ancak bunu devam ettirmeden defetmişse bu ittifakla ibadete zarar vermez.

2) Ancak devam ettirmişse, örneğin; namaz kılarken bir hocanın geldiğini anlayınca ‘görsün ve şöyle şöyle düşünsün/desin’ diye rukûda tesbihatı normalinden uzun tutarak yapmışsa, sadece bu namazın rukû kısmı batıl olmuştur, yani rukû’un sevabını alamamıştır. Fakat -“a)” maddesinde olduğu gibi- bozuk niyet namazın aslına dahil olmadığı için bu namaz komple batıl olmamıştır. Hasan Basrî, İmam Ahmed, İbn Cerîr ve daha başkaları (*rahimehumullah*) bu görüşte olanlardandır. İlim ehlinen kimisi ise böyle bir namazın tamamen batıl olduğunu söylemiştir. Ancak bu görüş tercihe şayan değildir.

Büyük Şirk Olan Riya

Kişiyi ibadete sevk eden niyet sadece Allah’tan (*celle celâluhu*) başkası ise, yani kişi ibadetiyle Allaha yakınlaşmayı, sevap kazanmayı, ahireti, boynundaki borcunun düşmesini kastetmeksizin tamamıyla Allah’tan gayrısını irade ediyor ise, işte bu kimsenin ibadeti batıl olup riyası büyük şirk olan riyadır ki buna “niyet şirk” de denir. Bu üç kısımdır:

a) Bir kâfir İslam’a gösteriş amacıyla, insanların sevgisini kazanmak için girdiğini izhar ediyorsa, yani amacı İslam’a girmek olmayıp İslam’ı menfaatine kullanıyor ise bu tür bir riya büyük şirk olur.

b) Kıldığı bütün namazları, tamamı batıl olacak şekilde kılan kimsenin -ki az evvel bundan bahsedildi- riyası büyük şirk olan riyadır. Zira -Allah-u A’lem- doğru olan

görüŖe göre namazın terki külliyyen (komple) bir terk ise küfürdür. Namazlarının hepsini, tamamı batıl olacak şekilde kılan biri hiç namaz kılmayan hükmünde olduğu için bu kimsenin riyası büyük Ŗirk olmaktadır. Yine buna göre; bir vakit dahi olsa namazı kasten terk etmenin küfür olduğunu savunan âlimlere göre bir vakit namazı, tamamı batıl olacak şekilde kılan kimsenin riyası büyük Ŗirktir. Keza zekât vermemeyi, ramazan orucu tutmama-yı ve hacca gitmemeyi küfür olarak sayan âlimlere göre de bu böyle değerlendirilir. Dolayısıyla örneğin; bir kim-se farz olmayan namazları veya nafil olan bir haccı v.s. riyakârca yaparsa, bu amellerin terki hiçbir şekilde küfür olmadığından bu riya küçük Ŗirk olur.

c) Farz olsun, müstehab olsun, kiŖi yaptığı bütün ibadetlerinin “genelini” Allahtan baŖkasını kastederek (yani küçük Ŗirk olan riya konusunun “a”) maddesinde belirtildiği şekilde) yapıyorsa bu riya da büyük Ŗirk olur. Zira böyle bir Ŗey ancak kâfir bir münafıktan sadır olur. Bu yüzden niyet Ŗirkine “nifak Ŗirki” de denmiŖtir. İbnu’l-Kayyim (*rahimehullah*) bu görüŖte olan ilim ehлиндendir. Kimi âlimler ise ibadetlerin azı ve çoğu diye bir ayırım yapmayıp bu riya “bütün” ibadetlerde olduğu takdirde büyük Ŗirk olacağını söylemiŖlerdir. Kimi ulema da büyük Ŗirk olması için ibadetlerin örneğin; %30 gibi “çok” olmasını Ŗart koŖmuŖlardır. (Yani daha çok olması Ŗart değildir.) Allahu Alem.

Ve’l-hamdu lillâhi Rabbi’l-âlemîn.

Bir Fâide

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ،
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

Allah rızasını niyet etmekle beraber O'nun gayrısını da irade etmenin içerisinde karıştığı ameller 2 kısımdır:

1) Kendisiyle dünya mükafatının kastedilmemesinin gerektiği ameller. Bu kısım ameller ibadetlerin çoğunu oluşturur. Bu amellerde Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak dışında başka herhangi bir şey irade edildiği takdirde ihlassızlık söz konusu olur.

2) Allah Teâlâ ve Rasûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in dünyadaki karşılığını söyleyerek teşvik ettiği ameller. Örneğin; sıla-i rahim.

Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: *“Her kim rızkının genişletilmesini, ömrünün uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın”*

Bir başka örnek de cihad'tır. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*): “*Kim ki bir kâfiri öldürürse onun üzerindeki (silah, mal v.s.) şeyler onundur*” demiştir.

İşte bu kısım amellerle Allah rızası yanında Allah ve Rasûlünün teşvik ettiği dünya sevabı da elde etmek istenirse bu istek amele zarar vermez, ihlassızlık söz konusu olmaz. Zira bu ameller hakkında Allah ve Rasûlü dünya mükâfatını zikretmişse, bu mükafatın irade edilmesine izin verilmiş demektir. O halde bir kimse Allah için yaptığı sıla-i rahim ameliyle rızkının çoğaltılmasını, ömrünün uzatılmasını da niyet ederse bunda bir beis yoktur. Aynı şekilde cihad eden birinin niyeti Allah'ın kelimesini yüceltmek olup da bu ameliyle bir de ganimet elde etmek isterse niyette şirk koşmuş olmaz. Ancak bu amellerde Allah için olan niyet ne kadar büyük olursa ecir de o kadar büyük olur. Ne kadar da dünyalık irade edilirse o kadar ecir az olur. Bu amellerle sadece Allah'ı niyet edenin ecri diğerine nisbeten daha fazladır.

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

ilimvecihad.com